

**HOZIRGI O'ZBEK LIRIKASIDA HAJVIY OBRAZ (ERKIN VOHIDOV IJODI
MISOLIDA)**

Sherzod Raxmataliyev
Jizzax DPI o'zbek tili va
adabiyoti yo'nalishi magistranti
Ilmiy rahbar: f.f.d. (PhD) M. Jo'rayev

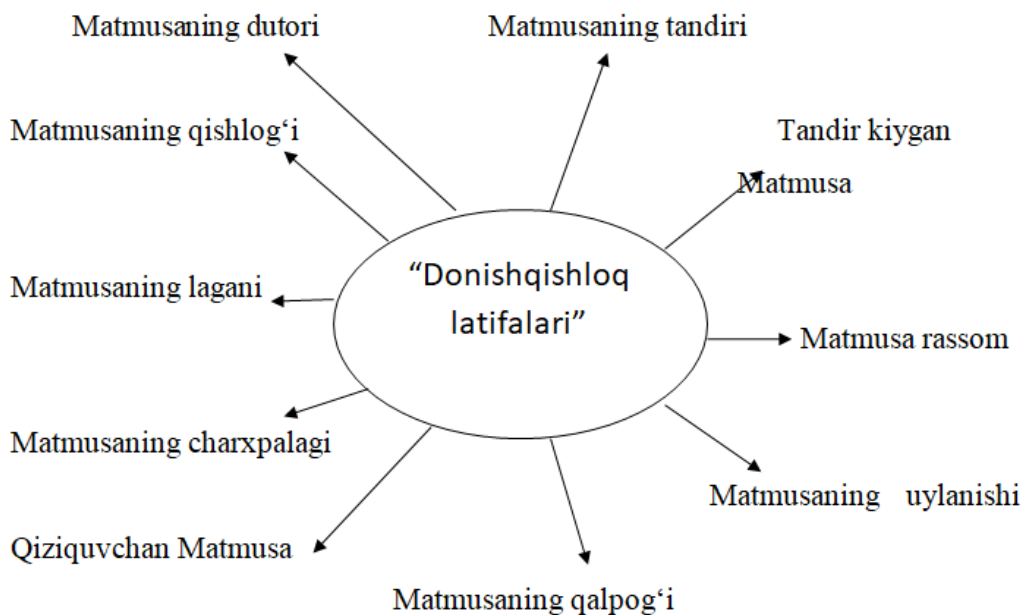
Ozod Sharafiddinov Erkin Vohidov hajviyotini tadqiq etar ekan, shunday yozadi: "... Erkin she'rlarida yumorning ko'lami ham, vazifasi ham ancha o'zgargan. Agar avvalgi she'rlarida yumor ko'proq tasvirni bezovchi poetik detal vazifasini o'tagan bo'lsa, yoki shoirona lutf oqibatida tug'ilgan go'zal so'z o'yini bo'lgan bo'lsa, bugun u Erkin she'rlarida voqelikni badiiy ifodalashning asosiy vositalaridan biri bo'lib qolgan. Ko'pgina she'rlarida Erkinning voqelikka munosabati zamirida yumor yotadi."¹⁴

Erkin Vohidov yaratgan "Donishqishloq latifalari" va bu turkumning bosh qahramoni Matmusa misolida she'riyat muxlislari yana bir bor badiiy ijodda baribir mahorat birlamchi ekanligiga ishonch hosil qiladilar. Erkin Vohidov o'zidagi mahorat kuchi bilan uncha-muncha nigohlar ilg'amaydigan komik vaziyatlarni kashf etadi, uni mohirona hajviy yo'sinda talqin etadi, kuldiradi va o'ylatadi. Shoir hajviyotining gultoji bo'lmish "Donishqishloq latifalari"ni o'qimagan, undan yod olib davralarda odamlarga xursandchilik ulashish uchun aytib yurmagan insonlar bo'lmasa kerak.

Bugungi kunda millatdoshlarimizning har biri Matmusaning ajib hangomalaridan xabardor. Donishqishloqliklarning ajabtovur fe'l-atvorlari barchani qoyil qoldiradi. Qishloqning nomi ham ahliga mos-Donishlar qishlog'i. Ular atrof-olamni o'zlaricha qabul qiladilar. Mushohadalari-yu mulohazalari, xulosalari-yu to'xtamlari ham boshqalarnikidan farq qiladi.

"Donishqishloq latifalari" turkumiga bir-biridan alohida, bir-biriga bog'lanmaydigan o'nta she'riy hangoma kirgan. Demak, bu turkum uchun yaxlit sujet yo'q. Ammo bu o'nta alohida hangomani bir-biriga bog'lab turuvchi obraz borki, bu Matmusa va donishqishloqliklardir. O'nta hangomaning asosiy qahramoni esa Matmusa hisoblanadi.

¹⁴ Sharafiddinov Ozod. Izlanish yo'llarida. Erkin Vohidov saboqlari – T.:O'zbekiston Milliy kutubxonasi. 2016, 68-b.

Ko'rib turganimizdek, Matmusa hangomalarimizning sarlavhasiga ko'tarilgan.

“Donishqishloq latifalari” turkumi “Matmusaning qishlog'i” latifasi bilan boshlanadi. Donishqishloqliklar va Donishqishloq ta'rifi beriladi: ularning biri poyezdga chiqayotib, kovushini perronga yechib ketadi, biri soqolli echkisini sartaroshga olib boradi, biri agar temir yo'l tikka qilinsa, oyga bemalol chiqish mumkinligini aytsa, boshqa biri minoralarni “teskari turib qolgan quduqlar-ku”, deydilar. Muallif “Bu donishqishloqliklar qiziq xalq ekan-ku, ularni qanday uchratsa bo'ladi?” degan savolga shunday javob qaytaradi:

Donishqishloq qayerda?

O'zimizning tomonda.

O'sha qishloq ahlidek,

Dono xalq yo'q jahonda.

Aql ko'plik qilsa, bosh

Yoriladi, deb halak.

Boshlariga donishlar

Kiyib yurar chambarak.

Sodda demang ularni,

Ular sodda bo'lmaydi.

Kuldirsa ham sizlarni,

O'zlari hech kulmaydi.

Aqlimiz ko'pligidan boshimiz u yoqqa, bu yoqqa og'ib ketadi, deb chambarak taqib yuradigan bu ahli donishlar o'ta jiddiy. Ularni sodda deb ham bo'lmaydi. Birovlarni rosa kuldirishlari mumkin, lekin o'zlari sira kulmaydi. Axir, aqlli, donishmand odamlar jiddiy bo'lishlari kerak-da.

Xullas, shoir asarining lirik qahramoni shu Donishqishloqdan chiqqan Matmusa. Uni biz asar davomida birinchi marotaba qalpoq olganda uchratamiz. Latifa boshlanib,

Matmusa qalpoq oldi. Qalpoqmisan qalpoq! Uni kiygan Matmusa ham chaqmoqdek yigit bo'ldi. To'g'rida, chiroyli, bejirim qalpoq kimlarga yarashmaydi, deysiz. Matmusaga qo'shilib, o'quvchi ham xursand bo'ladi. Lekin, eng qizig'i endi boshlanadi. Bunday savlatli, bunday ko'rkam qalpoqni indamay kiyib ketaverish-koni gunoh. Qalpoqni albatta yuvish kerak. Xullas:

Kirdilar, o'tirdilar,
 Buyurdilar aroqni.
 Dono Matmusa uchun,
 Ichdilar bosh qadahni.
 Qalpoqqa teri bergan,
 Suvsar uchun ichdilar.
 Shunday qalpoqni sotgan,
 Ovsar uchun ichdilar.
 Eslanmagan qishloqning,
 Itigacha qolmadi.
 Maqtalmagan qalpoqning,
 Ipigacha qolmadi.[196-bet]

Aroq bo'lsa bo'ldi, uni ichish uchun hamma vaqt sabab topiladi. Sabab bepul, garchi aroq pulli bo'lsa-da. Tekin narsa esa hamma vaqt serob, ko'p. Xo'sh, natija nima bilan tugadi?

Ko'p ichdilar o'ylamay,
 Hisob-kitob qilmoqni.
 Oxirida pul yetmay,
 Topshirdilar qalpoqni.[196-bet]

“Matmusaning lagani” hangomasi asli sujet jihatidan Afandi latifalarini eslatadi. Afandining xotini kichkina qizchasini bag'riga bosib yig'layveribdi. Afandi xotinidan yig'lashi sababini so'rasa, xotini “mana shu qizimiz katta bo'lsa, turmushga bersak, bolasi bo'lsa, biznikiga mehmonga kelsa, bolasi o'ynab borib, anavi hovuzga tushib ketsa nima bo'ladi, deb yig'layapman”, degan ekan.

Latifada Afandi xotining bashoratchiligidan, podadan oldin chang chiqarishidan kulinsa, “Matmusaning lagani” da ham shunday bir holat qalamga olinadi. Bunda: Matmusa shaharga tushganda lagan sotib oladi. Laganni uyiga olib ketaturib, birdan kallasiga “dono” fikr kelib qoladi. Axir, u donishqishloqdan-ku!

Bu laganni ko'tarib,
 Olib borsam qishloqqa.
 Xotin uni albatta,
 Idish qilar pishloqqa.
 Tiyib bo'lmas hech qachon,
 Bola-chaqa deganni.
 Ular pishloq talashib,

Sindirishar laganni.
Shunda izlab chegachi,
Men notavon bechora.
Qayta kelib shaharga,
Bo'ladirman ovvora. [197-bet]

Matmusa anoyilardan emas. Hozir u shaharda, qo'lida lagan, imkoni bo'lsa bor. Ertangi kunda lagan sinib qolsa, yana o'shandan shu yoqqa lagan chegalatib ketish uchun kelib o'tiradigan ahmoq yo'q. Ishni bir yo'la pishiq-puxta bajarish kerak.

Mashoyixlar gapi bor:
Ish ko'zini bil, degan.
Har yumushda ertaning,
Hisobini qil, degan.
Nima qilsam ekan deb,
Bir dam o'yga toldi u.
So'ng laganni sindirib,
Chegalatib oldi u. [197-b]

Bunday topqirlikni donishqishloqliklar qanday qabul qildilar? Matmusaning chegalangan laganini ular qanday tushundilar:

Shunday qilib, uyiga
Qaytdi og'zi quloqda.
Hamma uning aqliga,
Qoyil qoldi qishloqda. [197-b]

Donishqishloqliklar ham xursandlar, axir Matmusadek bilag'on, tadbirkor, uzoqni ko'ra biladigan, kelajakni oldindan bashorat qilib, shunga yarasha taraddud ko'radigan yigit ularning qishloqdoshi-da.

Shu o'rinda "Matmusa - rassom" hajvijasini tahlil etaylik. Hajviyada aytilishicha, Matmusalar qishlog'iga ko'chma muzey kelibdi. Matmusa ham san'at ixlosmandi emasmi?! Darrov muzeyga tashrif buyuribdi.

Umuman olganda, to Matmusaga qadar ham badiiy adabiyotda, xususan, o'zbek adabiyotida chalasavod, adabiyot va san'at sohasining mutlaqo tasodifiy vakillari obrazi yaratilgan (Boqijon Baqoyev. "Adabiyot muallimi", San'atkor. "San'atkor") va ular ham pishiq yaratilgan xarakterlar sifatida o'quvchi esida qolgan. Abdulla Qahhor yaratgan tiplar: Boqijon Baqoyevni ham, San'atkorni ham jamiyat, muhit inkor etib turibdi (Boqijon Baqoyevni qaynsinglisi, San'atkorning xizmatkori). Matmusaning bulardan farqli jihati shundaki, uning xatti-harakatini hech kim inkor etmaydi. Matmusaga o'xshaganlarni qabul qiladigan, bag'ridan joy bergan Donishqishloq bor. Hattoki, London, Parij muzeylari ham Matmusalarni targ'ib qilish bilan ovora.